

TÜRK RESİM SANATININ MENŞEI HAKKINDA

Ord. Prof. SUUT KEMAL YETKİN

Türkiye'deki Türk resmi de Türkiye'deki Türk mimarisi gibi Batı dünyasında pek bilinmemektedir. Türk resminden söz eden bazı sanat tarihçileri de onu herhangi bir sanat değerinden yoksun, İran resminin bir taklidi olarak görmüştür. Bu görüş de, başta Topkapı Sarayı Müzesi olmak üzere, İstanbul'daki müzelerde ve Kitaplıklar bulunan yaprak halinde olsun, kitap içinde bulunsun - onbinlerce minyatür, incelenmeden ileri sürülmüştür.

Biz burada, mimaride olduğu gibi, bir Türk resim sanatının olduğunu, bu resmin kendine özyerli bulduğunu, bu üslüpta çok güzel eserler vücuda getirdiğini örnekler vererek göstermeye çalışacağız. Fakat ilkin Türk resminin menşei üzerinde durmak gereklidir.

Türk mimarisi gibi Türk resmi de Ortaasya'dan gelen çok eski bir geleneğe dayanır. Bugün Türkiye Cumhuriyetinin hudutları içinde bulunan ve Anadolu Selçuklularından itibaren resim sanatına ait eserler, Ortaasya'daki ilk Türk resim örnekleri incelenmedikçe, gereği gibi anlaşılamaz.

Sibirya'nın güneyinden Tibet yayasına, İtil Nehrinde Baykal gölüne, Hazer denizinden Çin'e kadar uzanan Ortaasya yayasının Türklerle uzun asırlar sahne olduğu tarihi bir gerçekktir. Bu yaylada birçok Türk topluluğu, birbirini takibeden veya aynı zamana raslayan devletler kurmuşlardır. Bunlar arasında Tukyu'lارla Uygur'lar başta gelirler. *Çincede R harfi olmadığı için, Çin tarihinin Tukyu dediği kavim Türkten başkası değildir.* Böylece Türk adını ilk defa genel ad olarak alanlar işte bu Türklerdir. Bunlar, milâdi V. asırdan sonra yavaş yavaş kuvvetlenerek, VI. asırda büyük bir ehemmiyet kazandılar. Mou-han zamanında, Kore Körfezinden Hazer denizine kadar uzanan uçsuz bucaksız saha, Gobi Çölünü de içine almak üzere, bu Türklerin eline geçti.

Tukyu devleti, Uygur Türklerinin hükümlarıyle 744'de yıkıldıktan sonra, Türk istiklâli başlıca Uygur devleti tarafından muhafaza edildi ve Türk kültürü bilhassa onlarla yükseldi. Tukyu'lar gibi eski Hiyung-Nu'lardan olan bu Uygur'lar Orhon vadisinde, merkezi *Kara Balgasun* olan güçlü bir devlet kurdular. Uygur'ların dili, Tukyu'larkine pek yakın olan bir Türk lehçesi idi. Yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşan ilk Türk zümresi bunlardır. Milâdi VIII. asır ortalarına kadar Şamanizm dinine tabi olan Uygur'lar, hükümdarları *Bögü Han*'nın 762 yılında hristiyanlıkla zerdüştliğin kaynaşmasından hasıl olan Manihaizm'i kabul etmesi üzerine, ona uyarak bu dini kabul ettiler.

Doğu Tukyu imparatorluğunun harabeleri üzerinde kurulmuş, iktisat ve kültür bakımından yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmış olan Uygur devleti, Kırgız'ların yanı gene Türk olan başka siyasi bir topluluğun hücumu ile, *yıkıldığı 840 tarihine kadar devam eder.* Büyük Uygur imparatorluğunun yıkılması üzerine, halkın bir kısmı güneybatıya doğru, *Tourfan, Beşbalık, Qarashar, Bezeklik ve Koutcha*'ya çekilmişler, burada Budizm dinini topluca benimseyerek daha küçük bir devlet kurmuşlardır, XIV. asra kadar istiklallerini devam ettirerek yaşamışlardır.

Uygur'ların diğer bir kısmı da Kansou (Kan-tchéou) ve Touen - Huang bölgelerine yerleşmişler. Burada *Tangout'lar* tarafından mağlûp edildikleri 1028 tarihlerine kadar kalmış-

lardır. Cengiz Han'ın XIII. asır başlarında bütün Ortaasya'yı hükmü altına alıncaya kadar, Uygur'lar ve diğer Türk toplulukları, uçsuz bucaksız Ortaasya yaylasında parçalanmış olarak yaşayacaklardır.

Uygur'lardan sonra, Uygur Kültürü tesirinde kalan diğer iki Türk kavmi de Karluk'-larla Oğuz'lardır. Kasgar civarında, Çin Türkistanında, Gök Türkler zamanında Kara İrtış Kiyalarında, sonra İli ve Çu vâdilerinde yaşayan Karluklar Karahanlı devletini kurmuşlardır. *İlk Türk - İslâm devletini kuran bu Karahanlı'lar*, başlıca şehirleri Semerkant ve Buhara olan Maverâ ün Nehri fethetmişlerdir. Gene Hiyung - Nu'lardan gelen ve Uygur devletinin tebaasından Dakak'ın oğlu Selçuk'a izafetle Selçuklular adını alan Oğuz Türkleri de 1038'de *Selçuk'un torunu Tuğrul Bey'in etrafında* bireleşerek bir devlet kurdular. İslâm dinini X. asırın sonlarında doğru kabul eden Selçukluların yükselişi, onların Gazne Sultani Mesud'u Dandanakan (22 Mayıs 1040) da mağlûp etmesinden sonra başlar.

Büyük Selçuklular da denilen *Horasan Selçukluları*, devletin kurucusu olan Tugrul Bey'in idaresinde az zamanda Curcan, Taberistan ve Harezm'i zaptettikten sonra, 1041-1050 yılları içinde Hamedan, Reyy, Belh ve İsfahan şehirlerini de devletin sınırları içine alırlar, Tuğrul Bey 18 aralık 1055 tarihinde de Bağdat'a girerek kendini Sultan ilân eder. İslâm dünyasında Sultan unvanını ilk defa alan Türk hükümdarı, Gazneli Mahmut olmakla beraber, bu unvanı bütün İslâm dünyasına yayan, Tuğrul Bey olmuştur.

Selçuklu devletinin ilk Sultani Tugrul Bey, Irak-i Arap ve Irak-i Acem bölgelerini, Azerbaycan'ı, tâ Harezm'e kadar İran'ı Selçuklu hâkimiyeti altına aldıktan sonra 1063 tarihinde vefat eder. Yerine geçen Alp Arslan, bilhassa 26 Ağustos 1071 tarihinde vukua gelen Malazgirt meydan muharebesinde Bizans imparatoru Romanos Diogenes'i mağlûp ederek Anadolu'nun kaplarını açmakla, Türk tarihinin seyrini değiştirmiştir. Alp Arslan'dan sonra yerine geçen Melikşah, Büyük Selçuklu imparatorluğunu askerlik, idare, ilim, sanat ve edebiyat bakımından en yüksek zirvesine ulaştırırken, Anadolu'da da 1308 tarihine kadar devam eden, kültür ve sanat alanlarında şaheserler veren Rûm Selçuklu imparatorluğu kurulmuştur. İşte bugünkü Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu Selçuklu devletinin bir uc beyi bulunan ve onun gibi Oğuz Türklerinden olan Osmanlı'ların kurdukları imparatorluk çıktıktan sonra 1923'de kurulmuştur. Ama gerek Anadolu'da Selçuklu'ların gereksesi, İstanbul Rûmeli ve Anadolu'da Osmanlı'ların yaratmış oldukları eserler durmaktadır.

Aynı Türk soyundan gelen toplulukların değişik adlar altında devlet kurarak gelişliğini tesbit eden tarih, bu devleterin dünya medeniyet tarihinde yüksek seviyede yerleri olduğunu da açıklamış bulunmaktadır. Nitekim son yarıml yüzyl içinde Ortaasya yaylasında, Rus, Alman, İngiliz, Fransız ve Japon¹ arkeologlarının yaptıkları kazalar sonunda meydana çıkan VIII. ve IX. asırlara ait, kaya içine oyulmuş mâbet duvarlarındaki ve kitaplardaki resimler, Türk resminin bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir. Duvar resimleri, maniheist ve onu takiben budist devirlere aittir. Kitap resimleri de maniheist devirden kalmadır. Bunlar da din cemaetinin rahiplerini, vakıfçıları, müzisyenleri göstermektedir. Modellerine bakılarak büyük bir sadakatle çizilmiş olduğu hissini veren sahîs resimleri sıra halindedir, tabiatattakinden biraz büyük olarak resmedilmiş ve kırmızı bir zemin üzerine nakşedilmiştir. Bu tarzın Büyük Selçuklular devrinde de devam ettiğini göreceğiz.

Uygur'ların yapmış olduğu, pek az'elde bulunan minyatürlere gelince bunların sanat bakımından daha da üstün olduğu anlaşılıyor. "Uygur minyatürlerinin teknigi hakkında

1) Tourfan havzasında kazılar yapan arkæologlar tarih sırasıyla şunlardır: Dr. Klementz(1897), Prof. Grünwedel (1903), Prof. A. Von Le Coq (1905), Sir Aurel Stein (1907), Paul Pelliot (1907), Serge d'Oldenbourg (1909-10), Prof. Tachibana (1910-1911).

yazılı bir vesika yoktur. Anlaşıldığına göre, resimlenecek olan satılık evvelâ boyanıyor, sonra taslak kırmızı veya siyah mürekkeple çiziliyor, nihayet resim, renklerle dolduruluyordu. Temel renkler, değişik tonlarda, kırmızı, koyu mavi ve sarı idi. Yeşil renk az kullanılıyordu.”²

Gerek duvar, gerekse kitap resimlerinde görülen kişiler, yuvarlak yüzleri, çekik gözleri, küçük burunları, başlık biçimleri, giyinileri ve kadınsa saç örgüleri ile kendi lerini belli ederler. Bu özellikleri, Horasan Selçuklularından kalan tabakların, Rûm Selçuklularından kalan fayans parçalarının resimlerinde de görürüz. Ayrıca, sayfa kenarlarını süsleyen kıvrım dalları ve çiçeklerle de Uygur kitap resimleri kendilerini belirtirler. Bu tarz sonraki asırlarda, Uygur bölgesinden uzaklara geçmiş, en güzel örneklerini XV. asır sonrasında ve XVI. asırda, Türkistan'da, Türkiye'de ve İran'da vermiştir. Turfan sanatında tabiat, fon olarak, şematik dağlarla gösterilmiştir ki, benzerlerini İlhanlı minyatürlerinde de görürüz.

Uygur devleti dağılınca bu sanat yok olmuş, yeni büyük bir devlet kurulan Moğollar'da yaşamıştır. Moğollar zamanında birçok Uygur memurunun ve kâtibinin devlet dairelerinde çalışıkları, Moğol hükümdarları *Argun Han*'la *Ghazan Han* zamanında yapılmış olan budist mâhetelerin Uygur mimarlarının eserleri olduğu, duvarlarının Uygur ressamları tarafından süslediği bilinmektedir. *Ghazan Han*'ın İslâmlığı kabulünden sonra bu eserler yok edilmişdir. Moğol hükümdarı Olcaytu Hudabende zamanında 1314 (Hicri 714) de yazılmış olan ve bu gün Loñdra'da The Royal Asiatic Society'de bulunan Cami al - Tevarih'deki minyatürlerin bir İran ressami tarafından değil, Batı Asya'ya gelen bir Uygur ressami tarafından yapıldığı, son yillardaki incelemeler neticesinde açıklanmış bulunmaktadır.³ Öbür yan dan Mehmet Ağa-Oğlu, bugün İstanbul'da Türk - İslâm eserleri müzesinde bulunan 1398 tarihli bir yazma antolojideki manzara resimleri vesilesiyle, 1314 tarihli - Cami al - Tevarih minyatürlerinin, bunlardan Hint dağları ve Boudha Ağacı gibi minyatürlerin konu bakı mindan *Iran İkonografisine tamamıyla yabancı olduğunu* ve üslûp bakımından Ortaasya'ya öz bir karakter taşıdığını bakarak bir Uygur ressamının sırfasından çıkışmış saymakta ve aynı hükmeye varmaktadır.⁴

Büyük bir renk zevki, dikati çeken saf bir çizgi ustalığı, Uygur ressamlarının iki özelliği olarak görünüyor. Bu husus M. Jean Buhot şu satırlarla belirtir: “*Cette Pureté un peu séche qui nous semble assez caractéristique de l'art turc en tous pays...Les harmonies de couleur sont splendides et inattendues.*”⁵

Gerçek bu olduğu, bir kıyaslamayı mümkün kılan, ne Part'lardan, ne de Sasani'lerden kalma resimli tek bir kitap veya yaprak bugün bilinmediği halde, Uygur sanatı İran sanatı sayılmıştır. Fransız Akademisi üyelerinden M. René Grousset, Turfan kazılarında Von Le coq' un bulduğu IX. asra ait, beyaz kübbeli, yüksek serpuşlu Mâni din adamlarını gösteren minyatürler hakkında şu kesin yargıyı vermektedir: “*Le caractère iranien de ces œuvres est trop évident pour qu'il soit nécessaire d'y insister. Nous avons là les premières miniatures persanes connues, et il est intéressant de les rapprocher de certaines figures (d'ailleurs de même époque) des fresques abbâsides de Samarra.*”⁶

M. Grousset, IX. asıldaki Samarra fresklerini de İran eseri sayıyor ki bu da tarihi gerçeklere uymaz. Çünkü annesi Türk olan Abbasi halifesî Mütasim (833-842) in Samarra'yı kendis-

2) Ugo Monneret de Villard, The Relations Of Manichaen Art to Iranian art (In A.U. Pope's A Survey of Persian Art, Vol.III,p.1825)

3) Ernst Diez, Sino-Mongolian Painting and its Influence on Persian Illumination (In Ars Islamica, vol. I, Part II,MCMXXXIV)

4) Mehmet Ağa-Oğlu, The Landscape Miniatures of an Anthology Manuscript of the year 1398 A.D. (In Ars Islamica,1946,Vol.III, Part I,p.85).

5) Jean Buhot, La Région de Tourfan (In Histoire de l'Art,tomc I,P.1356 Encyclopédie de la Pléiade,Paris 1961)

6) René Grousset,Les Civilisations de l'Orient, Tome III-La Chine, p. 170 –Paris 1930.

sini korumak üzere, Türk asker ve subayları için inşa ettirdiğini biliyoruz. Türk ressamlarının Türk askerleriyle birlikte Samarra'ya ve Bağdat'a gelmiş olmaları akla ilk gelen büyük bir ihtimaldir. Nitekim Monneret de Villard, arap yazarı Ibn Nedim (?-995) in, Fihrist'de verdiği bilgiyi, yani 946 ile 967 arasında, El Mütî'in halife bulunduğu sıralarda Mâni dinine mensup 300 ressamın Bağdat'ta çalışmış olduğunu hatırlatarak şu neticeye varmaktadır:

"The frequent communication between the Manichaens in Turkistan and those in Babylon, which was apparently the principal centre of the religion in the eighth and ninth centuries, certainly had some effect on the arts."⁷

Öyle sanıyoruz ki René Grousset'yi ve daha başka sanat tarihçilerini yanıtlan, Mâni'in kimliğinden gelmektedir. Sasanilerin tarihinde Mâni adında bir din kurucusunun adı geçer. *Milâdi 216 tarihinde doğmuş ve 275 tarihinde*, İran hükümdarı Behram tarafından derisi yüzdürülerek ölülmüş olan Mâni hem İranlı, hem de ressam olarak anılır. *Uygur'ların 762 tarihinde, Manichaeism dinine intisap ettiklerini yukarıda söylemişler*. İşte Uygur duvar ve kitap resimlerinin İranlılar tarafından yapılmış olduğu inancına bu tarihî olay sebeb olarak gösterebilir. Çünkü gene yukarıda işaret attığımız gibi, Partlardan ve Sasaniler'den kalma, mukayeseye imkân veren hiçbir kitap resmi yoktur.

Bu mesnetsiz yakıştırmalar bununla da kalmıyor. Aynı M. René Grousset, İran sanatının yanına bu defa Çin resim sanatını da koyarak Uygur resim sanatını, Çin-İran sanatının bir karması olarak görüyor. Şu satırları birlikte okuyalım: "De fait, l'art de Turfan, en dépit de series gandhariennes habituelles, nous apparaît surtout comme un art sino-iranien. La plupart des princes laiques ou des guerriers représentés sur les fresques bouddhiques de Bezeklik et de Murtuq et tels que M Von Le Coq les reproduit dans son magnifique album sur Chotscho s'avèrent, de dessin, de costume, d'armement et de type physique' moitié Sâsâñides, moitié T'ang."⁸

Eski İranlılardan kalma resim yoktu. Ama Çinlilerden, hele Uygur'ların Çağdaşı olan T'Ang'lardan kalma resimler, uygur resimleriyle kıyaslanırsa, yukardaki benzetmenin hiç de yerinde olmadığı derhal anlaşılır. Hele Uygur Türklerinin tip olarak Sâsâñiler'e ve Çinli'lere benzetilmesi, bırgörüş bozukluğunun neticesi olmaktan ileri gitmez. Bizzat Uygur tiplerini gösteren resimler bu görüşe uymadığı gibi, Çin kaynakları da buna uymaz. Bu kaynaklar Uygur Türklerini küçük yapılı ve yuvarlak yüzlü olarak tanıtır.⁹

Uygur medeniyetinin parlak devri, T'Ang'ların VII - IX. asrına tekabül eder. Bu çağdaşlığı ve aynı devirdeki Çin medeniyetinin ileri oluşuna bakarak, en azından aynı seviyede bulunan Uygur sanat eserlerini, ciddî bir incelemeye tâbi tutmadan, Çin sanatının mahsülü saymak, elbette ilmî gerçeklere uymaz. Nitekim bugün California Üniversitesi'nde Çin Tarihi Profesörü bulunan Wolfram Eberhard, vesikalara dayanmak suretiyle, bu görünün tam aksine, yani Uygur Türklerinin T'Ang devrinde Çin kültürünü ve sanatını tesiri altında bıraktığını ileri sürmüştür. Profesör, Çin edebiyatının Türk tesiri ile zenginleştiğini kaydettikten sonra Çin resmi hakkında şunları yazıyor: "As in poetry, in painting there are strong traces of Western influences... The most famous Chinese painter of the T'Ang period is Wu Tao-tzu, who was also the painter most strongly influenced by Central Asian Works."¹⁰ M. Oswald Siren de, örnekler vererek uygur resminin Çin resmi üzerindeki tesirlerine işaret etmektedir.¹¹

7) Ugo Monneret de Villard, *The Relations of Manichaen Art to Iranian Art*. (In Pope's A Survey of Persian Art, Vol. III, p. 1827. Oxford University Press, London 1939).

8) René Grousset, Aynı eser, p.169

9) Jammes Russel Hamilton, *Les Ouighours, d'après les documents Chinois*, Paris 1955.

10) W. Eberhard, *A history of China*, p. 197, London, 1950.

11) Oswald Siren, *Central Asian Influences in Chinese Painting* (In Arts Asiatiques, tome III, fasc. I, 1956, pp. 2,3,5,15,18)

- Hiçbir sanat yoktan, kendi kendine varolmamıştır. Sanat alanında elbette tesirler, karşılkı tesirler vardır ve daima var olacaktır. Yukarıdaki satırları nakletmekten maksadımız, uygur resminin ne eski İran, ne de Çin resim sanatına ırca edilip, bu iki sanatın taklidi olmadığını belirtmek içindir. Çünkü tesirin yükselticiliğine ne kadar inanıyoruz, taklidin de o nisbette alçaltıcı olduğuna inanıyoruz.

Uygur sanat anlayışı, gerek Horasan gerekse Anadolu Selçuklularının sanatında devam eder. Selçukluların mimari unsur olarak kullandığı, kareden kubbe yuvarlığına geçiş sağıyan üçgen ve sivri kemer Uygur yapılarından alınıp benimsendiği gibi, Selçuklu minyatürlerinde görülen kırmızı zemin, kenar tezizini gibi özellikler; kırmızı, koyu mavi ve sarı renklere gösterilen eğilim; kişileri paralel çizgiler üzerinde sıralama tarzi da Uygur resim gelenegine bağlanır. Bu resim anlayışını yanlış Büyük Selçuklu'ların Türkistan ve İran bölgesindeki atelyelerinde yapılmış eserlerde değil, hâkimiyetleri altında bulunan Mezopotamya bölgesinin atelyelerinden çıkışmış resim eserlerinde de görürüz. Bu bakımdan Profesör Ernst Kühnel'in XIII. asırda Mezopotamya'da yapılmış olan minyatürleri onceleri *Bağdat Okulu* başlığında toplamışken¹², sonraları bunları *Selçuklu Minyatürleri* deyimiyle karşılaşmasını yerinde bulufuz. Profesör Pope'un A SURVEY OF PERSIAN ART (Cilt III) adındaki eserine yazdığı *History of Miniature Painting and Drawing* başlıklı bölümde bu değişikliği söyle anlatıyor: "It has become the custom to gather together under the general inclusive rubric 'Baghdad School,' a group of paintings that should rather be called Seljuq miniatures. The manuscripts in which these paintings appear undoubtedly derive from a number of different centres which may well have been at some distance from each other, but they were all within the Seljuq domains, and if the painters themselves were Persians or Arabs rather than Seljuq Turks, still they must have been working to the order of the Seljuq ruling class, so that the denomination *Seljuq* is doubly justified."¹³ Bu görüşü paylaşmak mümkün değildir. Çünkü sanat eserleri, bir milletin yerleştiği ve hüküm sürdürdüğü coğrafi bölgelerin adıyla değil, o eserlere can ve öz veren milletin adıyla anılır.

Selçuklular yanlış İran bölgesinde değil, Türkistan, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu bölgelerinde de yaşamışlar, medeniyet kurmuşlar, eserler vermişlerdir. Selçuklu hükümdar ve büyüklerinin emirlerinde Türk ressamları ile birlikte çalışan diğer ressamlar ister İranlı, ister Arap olsun, bu hükümdarların zevklerine ve direktiflerine uyarak çalışmışlardır. Orta Çağ'da, her yerde ve her zaman bu böyle olmuştur.

Fakat ne yazık ki yukarıda bir yanlış düzelterek gerçeği belirten Prof. Kühnel, Selçuklu resmi ile birlikte İlhanî ve Timurî resimlerini de içine alan bölümü bir *Iran Sanati* kitabı için yazmış ve *Persian Seljuk Style* veya *Persian Seljuq Work* deyimleriyle de Selçuklu resim sanatını İranlı saymış, bir eliyle verdigini öbür eliyle almıştır.

Bir yandan *Baghdad Okulu*'na Selçuklu demenin lüzümuna kani olan Prof. Kühnel'in, öbür yandan - hiçbir eski İran minyatürü ortada yokken - Selçuklu İran üslübündan bahsetmesi, olsa olsa Selçuklu'ları İranlı veya tamamıyla İranlılaşmış saymasıyle izah olunabilir ki bu da tarihî gerçekler'e uymaz. Selçuklu sanatının Uygur sanatına bağlandığını biraz önce söylemişistik. Ama ne yapalım ki Profesör Kühnel de birçok Avrupalı meslektaşları gibi, değil yalnız Selçuklu'ları, Uygur Türklerini bile İranlı saymaktadır. Nitekim aşağıdaki satırlar bu görüşü belirtmektedir: "No example of Iranian book painting is known prior to the eighth or ninth century, and then we have only the fragments of Manichaean books recovered at Turfan, followed by another gap of three centuries without any material. Hence it is impossible to

12) E. Kühnel, *La Miniature en Orient* (Traduction Française de Paul Budry) Paris, s.d.p. 14-16

13) In A Survey of Persian art, Vol. III pp. 1829-1830.

trace the history of Persian miniature painting of the Islamic period prior to the thirteenth century.”¹⁴

Sasanî imparatorluğunun yıkılışından sonra (Milâdi 651) İran halkı ve bu arada İranlı soyundan ressamlar elbette toptan yok olmamış, yeni kurulan devletler içinde yaşamak ve çalışmak imkânını bulmuşlardır. O halde niçin bir İranlı üslüptan söz edilmiyor da bir *Persian Seljuq Style*’dan söz ediliyor?

Seljuq style deyiminin başına bir *Persian* kelimesinin getirilmesine sebep - çünkü başka bir izah şekli bulamıyorum - bazı konuların ve temaların eski İran tarihinden alınması ise, bu görüşü savunmak hiç mümkün değildir. Çünkü sanat eserinde *Konu*, sanatçının yaratıcılığına bir vesile olmaktan başka bir şey ifade etmez. Avrupanın bütün Rönesans ressamları aynı konuları yorumadan, bükmeden işlemişlerdir.

Gerçek şudur ki resimde, Uygur resim sanatından ilham alarak yeni bir üslûp yaratan Selçuklu’lardır. Moğol resim sanatı da Uygur ve Selçuklu resim anlayışını geliştirerek devam ettiriyor. Bu gerçeği de Prof. E. Kühnel’in bizzat kendisi belirtiyor, ve bugün Edinburgh Üniversitesi Kitaplığında bulunan 1307 (H.707) tarihli, Al-Birûnî’nin Âثار-ı Bâqiyâ’sı vesilesiyle şu sözleri söylüyor: “The figural compositions seem to combine the Seljuq tradition with Central Asiatic elements such as appear in Turfan paintings. This connexion may have been established in Persia by the Uighur secretaries employed in the Court Chancelleries of the first Mongol rulers.”¹⁵

Şu sonuca varıyoruz: Selçuklu devrinde İranlı soyundan ressamların varlığı kabul olunsa bile, bunlar Selçuklu medeniyeti ile birlikte doğan, Türk ressamlarının yarattığı yeni bir üslûba uyarak çalışmışlardır. Çünkü Mogol ve onu takibeden Timuriler devrinde de resim sanatı büyük ölçüde gelişiyor ve Selçuklu üslübuna yenilikler getirerek orijinal eserler veriyor. Şimdi soruyoruz: Birbirini takibeden Selçuklu, Mogol ve Timûri devletlerinde, bu devletlerin etnik ve siyasi karakterlerine uyarak gelişen, gelişirken farklılaşan resim üslûplarını, kendi geleneklerini devam ettirmesi gereken, değişmez karakterli İran sanatçılara nasıl atfedebiliriz? İki şıktan biri: Ya İranlı ressamlar ne ise öyle kalmışlardır, o halde devletten devlete farklılaşan yeni üslûplarla onların hiçbir ilişkisi yoktur, ya da kurulan yeni medeniyet çevrelerinde, yeni üslûba uyarak çalışmışlardır, bu takdirde de İranlılıkta gelen kişiliklerini kaybetmişlerdir.

14) E. Kühnel, aynı yazı (In. a Survey of Persian Art, p. 1829)

15) Aynı eser aynı cilt. p.1833